

Organizaciono-politički aspekti djelovanja Narodnog fronta u Slavoniji 1945—1951.

KATARINA SPEHNJAK

Institut za historiju radničkog pokreta Hrvatske, Zagreb, SFRJ

Pri analizi djelovanja Narodnog fronta u razdoblju 1945—1952, uz činioce koji uvjetuju cjelinu političke zbilje u Hrvatskoj i Jugoslaviji, za područje Slavonije treba respektirati i ovo: osnovni politički i socijalni procesi toga perioda tu se prelamaju u specifičnom vidu a djelovanjem organizacija Narodnog fronta iskazuju se kao njihov koncentrirani izraz.

a) Za ovo područje karakterističan je, u najužem političkom smislu, jak utjecaj tzv. građanskih elemenata, i u Narodnom frontu, i izvan njega, a čija se politička ideologija i dijelom aktivnost suprotstavljaju vrijednosnim orijentacijama novog društva i političkim mjerama konstituirane narodne vlasti. Značajan otpor konsolidaciji novog sistema pružali su i klerikalistički dijelovi svećenstva Katoličke i Pravoslavne crkve te manjih vjerskih zajednica, koji su nastojali svojim utjecajem u seljačkim masama profilirati antikomunističko raspoloženje i izazvati apstinencijalno ponašanje u političkom životu.

b) Mjere agrarne reforme i kolonizacije, obaveznog otkupa i kolektivizacije sela u Hrvatskoj uglavnom su vezane za područje Slavonije, i one se u složenom procesu provođenja u organizacijama Narodnog fronta javljaju i kao simbolički izraz (ne)mogućnosti funkcioniranja organizaciono-političkog koncepta NF.

c) Složenost međunacionalnih odnosa na tom prostoru u neposredno poratno vrijeme povremeno je otežavala provođenje nekih političkih akcija.¹

Obilježja djelovanja organizacija Narodnog fronta na tome području sažimaju se u nekoliko osnovnih: masovnost i spontanost u odazivu i provođenju povremenih akcija — izbornih kampanja, dobrovoljnih radnih akcija, humanitarnih i sabirnih aktivnosti — i nedovoljna uključenost u stalne oblike rada — ideološko-odgojni i politički rad.

¹ Arhiv Instituta za historiju radničkog pokreta Hrvatske (dalje: AIHRPH), fond CK SKH, Zapisnici sjednica CK KPH od 13. i 26. VII te 39. X 1945, Okružnica CK KPH oblasnim, kotarskim i mjesnim komitetima od 14. VII 1945.

S gledišta organizacijske i kadrovske osposobljenosti ističe se aktivnost gradskih nasuprot kotarskim organizacijama.

Predominacija privrednih zadataka kao sadržaja rada kotarskih organizacija uvjetovala je da se frontovske organizacije pojavljuju kao dio narodne vlasti (primjenjujući pri tom i administrativne metode rada). Razlikovanje gradskog tipa organizacija na jednoj strani i kotarskog na drugoj utemeljuje se u različitosti sadržaja rada i uloge koja je iz toga proistjecala.

1. Osnovna organizacijska obilježja Narodnog fronta

1. U cijelom NFH, pa tako i u organizacijama na području Slavonije, sve do kraja 1947. godine nema čvrstih oblika rada; sekcije ili odjeljenja pri nekim odborima javljaju se ovisno o razini organiziranosti i razvijenosti pojedinih područja rada.²

U gradovima, Narodni front djeluje pomoću uličnih, blokovskih i rajonskih odbora (pri čemu se gradski odbor javlja kao mjesto koordinacije), u seoskim su mjesni odbori osnovni organizacijski oblik.

Neposredna agitacijska metoda je rada u akcijama koje se provode. Frontovski odbori svih razina postoje kao mjesta koordinacije djelatnosti masovnih organizacija i njihov se odnos prema nižim razinama organiziranosti iscrpljuje u općim uputama za provođenje neke akcije jedinstvene za cijelu zemaljsku organizaciju ili NFJ.

Predsjednici narodnih odbora i sekretari partijskih organizacija istodobno su predsjednici ili tajnici odbora Fronta. Front u to vrijeme nema, osim nekoliko administratora, većeg aparata. Metode političkog rada izražavaju se u agitacijskom djelovanju u masama, pri čemu se iskazuje visok stupanj identifikacije inicijatora i subjekata provođenja akcije, s težištem na isticanju ličnog primjera.

Komunisti djeluju u frontovskim organizacijama kao njihovi najaktivniji članovi i u većini predstavljaju lik uzornog frontovca. Ilustrativan primjer takve metode rada vezan je i uz agitaciju u predizbornoj kampanji za izbore za Konstituantu i Ustavotvorni sabor; naime, u izvještaju o radu komunista u tim akcijama kaže se: »Partija je pravilno sprovođila liniju i bila u zavjetrini.«³

Napuštanje takve metode i stila rada objašnjivo je prirodom zadataka koji su stajali pred osnovnim subjektima sistema — provođenje Petogodišnjeg plana razvoja industrije, osiguranje prehrane stanovništva, socijalistička rekonstrukcija sela — ali i zbivanja u samom konceptu

² U strukturi NFH postojali su u spomenutom razdoblju ovi organizacijski oblici, u skladu sa osnovnim načelom teritorijalnog organiziranja: zemaljska ili republička organizacija, odnosno odbor, te oblasni, okružni, kotarski, gradski, rajonski, mjesni, seoski, ulični i blokovski odbori. Organizacijski oblici nižih razina postoje u cijelom razdoblju, osim što su reorganizacijskim mjerama sažimani ili povećavani, dok se koordinacijski i izvršopolitički značaj okružnih odbora javlja u 1945. i 1946. kotarskih u 1947. i 1948. a oblasnih u 1949. i 1950. godini.

³ AIHRPH, CK SKH, 1945, XII, 13.

Partije te ulogom Fronta kao transmisije KP. Diktirajući stil rada i kruti hijerarhijski odnosi trebalo je da, angažirajući milijunsko članstvo Fronta, pridonesu efikasnosti u radu i obavljanju postavljenih zadataka — sve sa osnovnim geslom »[. . .] da se iskoriste snage potrebne socijalističkoj izgradnji«. ⁴ Jedinstvena organizacijska shema, hijerarhijski odnosi, direktni stil rada, permanentna i planska aktivnost — naznake su za model frontovske organizacije toga vremena. ⁵ Kadrovska ekipiranost i razvijen aparat bili su vrlo važne pretpostavke funkcioniranja takvog modela, koji je od Fronta stvorio razgranat i brojčano impresivan mehanizam. On je u sistemu narodne vlasti — po obuhvatu područja djelatnosti, članstva, metodama rada i političkom autoritetu — predstavljao jedan od njenih stupova.

Paralelno s procesom razvoja industrije, trebalo je da teče i proces socijalističke rekonstrukcije sela, posebno karakterističan za to područje. S tim složenim poslom u vezi, organizacije NF pojavljuju se kao osnovna politička snaga. Pri tome treba uvažavati složenost toga procesa i njegove političke implikacije, od kojih je jedna i rezerviran stav KP prema seljaštvu, posebno kada su u pitanju otpori provođenju nekih privrednih mjera i samoj kolektivizaciji, jer se to opiranje seljaštva smatra u Partiji kao izrazit politički stav. Također i odnos prema HRSS-u kao snazi koja, i realno i simbolički potencirana (kao suprotstavljenost promjenama političko-socijalne naravi), prolazi različite faze u političkoj taktici. Evidentno je to u nesnalaženju partijskih kadrova »na terenu«, koji se opiru osnivanju ogranaka HRSS-a smatrajući to vraćanjem nazad, s obzirom na politički stav u NOB-u da je njegovo organizaciono oživljavanje nepotrebno i štetno. U situaciji kada su riješena osnovna politička pitanja, taktičko »isturanje« ogranaka HRSS-a u konsolidaciji nekih sredina u Hrvatskoj smatra se popuštanjem. Na drugoj strani, HRSS-ove organizacije, kao dio Fronta, nastojat će, uglavnom, provođenje svih mjera rekonstrukcije sela »prepustiti« partijskim aktivistima u Frontu, izražavajući tako svoj politički stav o dosezima socijalno-političkih promjena na selu.

Karakteristike Fronta kao transmisije Partije i vlasti vidljive su u nizu izvještaja partijskih i frontovskih organizacija u kojima se, analizirajući provođenje najvažnijih zadataka — otkupa i ubiranja poreza, apostrofira slab politički rad komunista u organizacijama NF, njihova netak-tičnost u radu s masama, zaobilaženje masovnih organizacija kao osnove političkog rada te postavljanje s pozicije vlasti. ⁶

Frontovske organizacije osjećat će negativnost takvog ponašanja ⁷ u jednom dužem razdoblju i ono će, dijelom, biti i jedan od uzroka opadanja članstva i gubljenja spontanosti i dobrovoljnosti u odazivu na akcije.

⁴ Drugi kongres Narodnog fronta Hrvatske, Izvještaj Komisije za organizaciona pitanja, 115, Zagreb 1949.

⁵ AIHRPH, fond RK SSRNH, Izvještaj NF Hrvatske u razdoblju od I. kongresa do danas, 1947, I, 11.

⁶ AIHRPH, CK SKH Organizaciono-instruktorsko odjeljenje, 1946, IX, 14.

⁷ U Izvještaju Organizaciono-instruktorskog odjeljenja stoji: »Gotovo svi komiteti i part. organizacije idu linijom manjeg otpora i preuzimaju na sebe sprovođenje zadataka na kojima se treba angažirati masovne organizacije, jer im to izgleda lakše, nego se boriti preko Fronte da na tim zadacima aktiviraju dobre frontovce.« AIHRPH, CK SKH, Organizaciono-instruktorsko odjeljenje, 1947, XI, 15.

Ispunjenje zadataka Petogodišnjeg plana i koncept Fronta s tim u vezi uveli su u rad frontovskih organizacija nove oblike rada, stalne i obavezne na svim razinama organiziranosti. »Plan i takmičenje — osnova novog načina rada«⁸ — politička je parola toga vremena u kojoj se sažimaju obilježja masovnog i organiziranog aktiviteta frontovskih organizacija na realizaciji osnovnih društvenih zadataka. Formiranje komisija i uprava, kao zamašan i realno teško ostvariv posao, započelo je sustavno tek na sredini 1949. godine i stavilo je većinu organizacija pred nerješive probleme — kadrovske, funkcionalne i organizaciono-tehničke. Osobito kotarske i seoske (osnovne) organizacije od kojih se koncepcijski očekuje i zahtijeva izrazita operabilnost u osiguranju radne snage, obavljanju otkupnih poslova, ubiranju poreza i kolektivizaciji. Broj komisija i aktiva obaveznih pri kotarskim i seoskim organizacijama varirao je od 7 do 12, ovisno o proširenju djelokruga poslova frontovskih organizacija. Pretpostavka ikakvog rada komisija bilo je zapošljavanje barem tajnika komisije koji je imao obavljati organizacijske, tehničke, planske, evidencijske i druge poslove. Planiranje, kao obavezan princip djelovanja, i evidencija svih obavljenih radova zatrpali su odbore masom papira i iznova proizvodili nove slične potrebe: na Drugom kongresu NFH istaknuto je da aparatu cijelog Fronta, na tadašnjih 500-injak profesionalaca treba za najnužnije poslove funkcioniranja organizacijskog modela još barem 500.

Organizacije NF bavile su se, dakle, uglavnom formiranjem komisija i aktiva, sveobuhvatnim planiranjem i detaljnom evidencijom njihova, rada, uz neposredne zadatke otkupa, ubiranja poreza, povećanja broja seljačkih radnih zadruga.⁹

Organizacijsko jačanje i širenje proteže se i u 1950. godinu, jer, ukoliko su organizacije i uspjele udovoljiti statutarnim obavezama formiranja obaveznih oblika rada, ipak nisu mogle ostvariti neprestanu i sadržajnu aktivnost.

Stalna i planska aktivnost — od planiranja agitacijsko-političkog i idejno-odgojnog rada, kulturno-prosvjetnih sadržaja i oblika rada, izgradnje zadrugnih domova do povećanja učlanjenih u Narodni front — ostala je ipak idealna projekcija o funkcioniranju golemog i centraliziranog aparata, jer mu je, unatoč ispunjenju svih važnijih društvenih zadataka koji su pred NF postavljeni, izgubljen identitet samostalne i dinamične masovne organizacije.¹⁰

Reorganizacija oblasnih odbora svih masovnih organizacija u proljeće 1950. godine, promjene u metodi rada i oblicima funkcioniranja otvorile su frontovskim organizacijama mogućnosti elastičnog i samoinicijativnog organiziranja. Međutim, aktivnost je u većini ipak zamrla. Jer, kako su direktivno uvedeni obavezni oblici djelovanja s implicitno sadržanom istom metodom rada, na isti su način uvedeni — proklamirani — i slobodni nešablonski oblici i demokratski stil.

⁸ *Naprijed*, br. 18 od 1. V 1947. godine.

⁹ AIHRPH, RK SSRNH, Oblasni odbor NFH Osijek, 1949, X, 15.

¹⁰ Na ist. mji, izvještaji OO NFH Osijek od 6. I 1950. i 16. III 1950.

Nepotrebnost radnih akcija — doprinosa privrednoj izgradnji — tumačena je dostignutim stupnjem razvoja, demokratizacijom društvenih odnosa i negativnom praksom u radu frontovskih organizacija (princip »dobrovoljnosti«). Posebno je takva forma rada ocijenjena preživjelom u uvjetima savremenoga društvenog razvoja.¹¹ Kritički valorizirajući dotadašnju djelatnost organizacija Narodnog fronta, njegovi visoki organi izrekli su 1951. godine prilično oštre ocjene o angažiranosti Fronta u oblastima koje pripadaju djelokrugu organa narodne vlasti (otkup, mobilizacija radne snage, zadruge i dr.). Takva praksa, rečeno je na sjednici Izvršnog odbora NFH, dovela je do gubljenja političkog identiteta Fronta i osipanja članstva jer se Narodni front, po sadržaju rada i metodi djelovanja, udaljio od svoje osnovne zadaće, to jest da u provođenju svih ovih zadataka bude onaj koji će zastupati interese naroda a ne biti poluga narodne vlasti.¹²

Politički rad postaje osnovnom programskom orijentacijom NF, te se nastoje modernizirati dotadašnji oblici idejno-političkog rada s težištem na pokretanju političkih informacija kojima se članstvo Fronta informira i problematiziraju najnovija politička zbivanja u zemlji i svijetu. U situaciji kada većina organizacija traži nove sadržaje rada i svoju organiziranu djelatnost iscrpljuje u ubiranju članarine, preporuča se vraćanje klasičnim oblicima kulturno-prosvjetnog rada (opismenjavanje, KUD-ovi, tečajevi i dr.).¹³

2. Djelovanje HRSS-ovih organizacija u sastavu Narodnog fronta u kraćem je razdoblju (do 1947. god.) jedan od oblika djelovanja kojim se nastoji obuhvatiti seljaštvo. Sudbina funkcioniranja HRSS-a kao seljačkog pokreta u uskoj je vezi s osnovnim stavom KPJ ali i interpretacijama te linije na terenu.¹⁴

Ideje o organizacionom oživljavanju HRSS-a, poticane iz CK KPJ još u toku ljeta 1945. godine, operacionaliziraju se uoči izbora za Konstituantu u nastojanju da se njihova aktivnost profilira kao pokret seljaštva na području sjeverne Hrvatske.¹⁵ Proces oživljavanja ogranaka HRSS-a tekao je sporo, osobito na području Slavonije gdje se to smatralo bitnim političkim pitanjem. Otpora je bilo i unutar samog HRSS-a i u Frontu, naročito u nekim partijskim sredinama koje su zbog toga ocjenjivane kao sektaške.

U Slavoniji se organizacije HRSS-a često pojavljuju kao mjesta pokušaja stvaranja političkog partnerstva¹⁶ i političkim rječnikom rečeno: kao

¹¹ Jedinstvena narodnooslobodilačka fronta i Narodna fronta u Osijeku i kotaru Osijek 1944—1953, Odabrani izvori, 420—424, Osijek 1975.

¹² AIHRPH, RK SSRNH, Zapisnik sa sjednice Izvršnog odbora Narodne fronte Hrvatske od 11. V 1951.

¹³ AIHRPH, RK SSRNH, Izvještaj o radu organizacija Narodne fronte Hrvatske za I polugodište 1950. godine, 1950. — bez dat., i Izvještaj o radu Narodnog fronta Hrvatske u 1951. godini, bez dat.

¹⁴ AIHRPH, CK SKH, Problemi partijske organizacije (analiza), 1946, bez dat.

¹⁵ AIHRPH, CK SKH, Zapisnik sjednice CK od 5. X, 13. XI 1945. i zapisnik Savjetovanja sa sekretarima O. K. Gornje Hrvatske, 15. XII 1945.

¹⁶ AIHRPH, CK SKH, Zapisnik sastanka CK KPH od 6. VII 1945. Vidjeti i: *Ana Vazdar*: Narodni front na području Slavonije u poratnim godinama, Zbornik HISB-a, XVIII, 1, 1981.

mjesta oportunitizma u provođenju važnijih privrednih mjera.¹⁷ Konceptija NFJ kao jedinstvene monolitne političke organizacije, neka politička zbivanja u NFJ i stavovi KPJ s tim u vezi anulirali su značenje HRSS-a i štoviše, nakon 1947. godine, on u Frontu simbolički označava otpor socijalističkom pravcu razvoja, osobito na selu. »Seljačka sloga«, kulturno-prosvjetna organizacija HRSS-a ostala je i nadalje jednim od »pogodnih oblika rada sa seljaštvom«.¹⁸

II. Sadržaji i metode rada frontovskih organizacija na području Slavonije

Slika sadržaja aktivnosti frontovskih organizacija slična je mozaiku, jer se uloga NF izvodila iz osnovnoga političkog stava kako je pravo i obaveza organizacija i članstva da učestvuju u svim političkim i društvenim poslovima.

1. Djelatnost organizacija Narodnog fronta neposredno nakon oslobođenja

Ono što NF određuje i daje mu »lik« u spomenutom razdoblju njegov je angažman u političkom i privrednom životu.

Vrijeme obnove period je najrazličitijih aktivnosti frontovskih organizacija, jer se područje rada proteže od političke agitacije za podršku mjerama narodne vlasti, propagiranja vrijednosnih orijentacija novoga društva, organiziranja radnih akcija na obnovi prometnica, naselja i javnih institucija, do najraznolikijih humanitarnih akcija.

Postotak birača koji su na području Slavonije glasali za NFJ na izborima za Ustavotvornu skupštinu 1945. godine ukazuje i na ulogu Fronta kao organizatora predizborne kampanje i samih izbora,¹⁹ te na njegovo značenje kao političkog subjekta u procesu konstitucije narodne vlasti. Osnovni politički zakoni i Zakon o agrarnoj reformi i kolonizaciji, u funkciji izborne agitacije, bili su linija razgraničenja u političkim opredjeljenjima biračkog tijela.

Problemi s kojima su se sretali frontovski aktivisti u agitaciji za izbore bili su različiti, ali su, u nastojanju da se osigura premoćna pobjeda frontovskih kandidata, prerastali u politička pitanja prvog reda: od antikomunizma koji je aktivno širio dio klera, apstinencije koju su zagovarali bivši HSS-ovci (tzv. mačekovci, prema političkoj frazeologiji onog vremena) do opskrbe stanovništva šibicama i soli, te broja izlijepljenih plakata i izbornih parola.

¹⁷ AIHRPH, CK SKH, Organizaciono-instruktorsko odjeljenje, Bilten za januar 1947.

¹⁸ AIHRPH, RK SSRNH, Oblasni odbor NFH Osijek, 1950, III, 16. Sličnu funkciju imalo je u cijelom razdoblju i Srpsko kulturno-prosvjetno društvo »Prosvjeta«.

¹⁹ Rezultati izbora na tom području bili su, zajedno s izbornim okruzima kotara i grada Zagreba, Varaždina i Bjelovara, među najslabijima u Hrvatskoj. Postotak glasača za NFJ bio je ispod 90%, a u kutiju bez liste više od 10%. Međutim, kako se situacija na tom području ocjenjivala prilično složenom, dokumenti ukazuju na to da je uvjerljivoj pobjedi NF pridonijela snažna politička agitacija. — *Vjesnik*, 21. studeni 1945, Opširnije o izborima: *Ana Vazdar*: nav. rad., 95—117.

»Pred same izbore situacija na okrugu bila je dosta teška. Dok su naše organizacije bile zauzete oko stvaranja i podnošenja okružne liste, diskusiju o izborima nametali su reakcioneri i u tome imali dosta uspjeha. Opasnost na apstinenciju bila je prilična, naročito na osječkom, vukovarskom, donjemiholjačkom, valpovačkom, dijelom orahovačkom, te našičkom kotaru. [...] U hrvatskim selima bila je naročito rasprostranjena parola 'ne ići na izbore = to je naša pobjeda'. (Nema liste Mačeka.) Isto takva parola osjetila se i u srpskim selima, samo je zamjenila mjesto Mačeka Kralja« — kaže se u izvještaju Okružnog komiteta KPH Osijek upućenom CK KPH.²⁰ Slični problemi apostrofiraju se i u dopisu Brodskog komiteta.²¹

Aktiviranje HRSS-ovih ogranaka poboljšalo je izborne rezultate u sredinama gdje je, uslijed jake propagande klera i građana nesklonih novom sistemu, postojao strah od komunizma.²²

Agitacija za izbore uključivala je, osim propagiranja demokratskih opredjeljenja NFJ, i niz drugih akcija u kojima se iskazivao duh programa Narodnog fronta: istodobno je tekao niz radnih akcija na obnovi puteva, naselja, škola, organizirane su sabirne akcije u kojima se iskazivao osjećaj solidarnosti, i s najugroženijim krajevima širom Jugoslavije, i sa susjedima u ulici (pomoć ratnoj siročadi, roditeljima palih boraca, invalidima i starijim ljudima).

Nakon plebiscitarnog opredjeljenja »Za Republiku, za Front, za Tita«, organizacije NF proširile su polje rada na pitanja koja su po svojoj prirodi bila u domenu narodne vlasti a koje ona, zbog svoje neorganiziranosti, nije mogla samostalno rješavati. Dijelom je to bilo i u vezi s konceptom Fronta kao političke osnove i kontrolora narodne vlasti. U vrijeme racionirane opskrbe stanovništva i distribucije roba veoma su česta nabijanja cijena, šverc hranom i tekstilom, čak i u poduzećima DOPH-a i Glavnoproda.²³ Akcija suzbijanja tih pojava teško se provodila, jer su u nedostatku roba i neredovite opskrbe preprodavači i šverceri zamjenjivali legalne trgovačke organe.

2. Rad organizacija Narodnog fronta na selu

Jedan od načina da se organizira i normalizira opskrba hranom, osobito u gradovima, bio je obavezni otkup. U tu su akciju zajedno s narodnom vlašću uključene i organizacije NF, jer se računalo na njihov politički autoritet ali i masovnu osnovu.²⁴ Posebno se očekivalo da se frontovske

²⁰ AIHRPH, CK SKH, 1945, XII, 13.

²¹ AIHRPH, CK SKH, 1945, XII, 4. — Spominju se napadi ustaških odmetnika na aktiviste i kandidate u nekim kotarima, prijetnje narodu i sl., ali se unatoč tome političke pripreme za izbore ocjenjuju dobrim, sveobuhvatnim, čemu su doprinijeli i kandidati koji su obišli sve svoje izborne kotare.

²² Kao bilj. 20.

²³ AIHRPH, CK SKH, Okružni komitet K. P. H., Brod, 1946, I, 19.

²⁴ AIHRPH, CK SKH, Depeša CK kotarskim komitetima te Oblasnom za Dalmaciju i Istru od 19. VIII 1947, upućuje »[...] da se svestrano aktiviziraju organizacije Narodnog fronta, kako bi one bile nosioci političke borbe u vezi s otkupom. Pored individualne agitacije svakog partijca i frontovskog aktiviste, treba povremeno kada ustréba organizirati konferencije po selima i na njima raskrinkavati najtipičnije prilike špekulanata [...]«.

organizacije »u najširoj agitaciji« u seljačkim masama izbore za dragovoljno »odricanje« od viškova poljoprivrednih proizvoda, te se seljaštvo tako integrira u novo društvo, učestvujući solidarno s radničkom klasom u ostvarenju Petogodišnjeg plana.

Uloga frontovskih aktivista i organa bila je često presudna u izvršenju planiranih otkupnih količina, ali su se načini ostvarenja toga zadatka mijenjali. Agitacija i ubjeđivanje prerasli su s vremenom u prinudu, te je Narodni front — osnova narodne vlasti — postajao u represivnom smislu vlast sama, suprotstavljena u cilju efikasnog ostvarivanja planova otkupa, samoj svojoj osnovi — narodu.²⁵

Okružni komitet KPH Brod, ukazujući na probleme i otpore pri otkupu u izvještaju iz veljače 1946, ističe da su izvorišta toga i u pojavi da »i u samoj Fronti pojedini ljudi stoje na stanovištu da je prisilni otkup teror«.²⁶ Valja imati na umu, dakle, domete mogućnosti organizacije NF u realiziranju postavljenih zadataka, jer su socijalnu osnovu Fronta u to doba činili pretežno seljaci.

Ostvarenje planova otkupa i ubiranje poreza postat će narednih godina središnjim političkim pitanjem i sadržajem rada frontovskih organizacija u svim kotarskim organizacijama Slavonije. Prema izvještaju Brodskog okružnog komiteta iz 1947. godine odnos prema otkupu javlja se kao linija političkog raslojavanja: bogatije seljaštvo pruža otpor, siromašno ne, te se uz odgojne primjenjuju i represivne mjere. »Kulacima« se oduzima urod, novčano se kažnjavaju i šalju na prisilni rad, a prema aktivistima — »rukovodiocima sklonim oportunizmu« — primjenjuju se oštre partijske mjere.²⁷

Uspješnost odbora NF ocjenjuje se postotkom izvršenja planova otkupa: »Kotarski odbor NF-a kao cjelina nije se založio u izvršenju zadataka koji su stajali pred Narodnim frontom u proteklom mjesecu, kao što je otkup bijelih žitarica, razrada sjetvenog plana, prikupljanje podataka o potrebnim količinama sjemenjeg žita i ostalih zadataka. Razlog tome jeste što se u odboru nalazi priličan broj HRSS-ovaca koji su inače imućni te se njihovi interesi ne podudaraju sa interesima današnjice i zbog toga oni odstupaju od aktualnih zadataka. Teret svih zadataka koji su stajali pred NF-om snosili su uglavnom članovi Partije.«²⁸

Rezultat gotovo generalnog političkog stava — u situaciji presije ostvarenja planova otkupa — »svi seljaci nastoje da prevare«,²⁹ bilo je potpuno napuštanje metoda ubjeđivanja narodnih masa i prelazak na naredbodavne metode. Utoliko se naredna formulacija u nizu izvještaja s terena javlja i kao kritika: »[. . .] a komunisti često pokušavaju da provedu ot-

²⁵ AIHRPH, CK SKH, Pismo CK KPJ od 23. VIII 1949. o problemima pri otkupu, i okružnica CK KPH od 31. VIII 1949. s podacima o administrativnim i drugim oblicima kažnjavanja za neizvršenje otkupa.

²⁶ AIHRPH, CK SKH, 1946, II, 10.

²⁷ AIHRPH, CK SKH — Organizaciono-instruktorsko odjeljenje, 1947, II, 12.

²⁸ AIHRPH, CK SKH, Organizaciono-instruktorsko odjeljenje, Izvještaj Kotarskog komiteta KPH Zupanja, 1947, IX, 25.

²⁹ AIHRPH CK SKH, Organizaciono-instruktorsko odjeljenje, Bilten za januar 1947 — bez dat.

kup silom vlasti, bez Fronte i bez uvjeravanja».³⁰ Potcjenjivanje uloge NF od komunista česta je konstatacija izricana u to vrijeme i čiju bi sadržinu i suštinu valjalo osvijetliti. U ovom prilogu treba samo naglasiti da se Narodnom frontu, kada je u pitanju provođenje tih zadataka, u političkom smislu u Partiji prilazi s pozicija savezništva, podrazumijevajući pri tome i HRS, dok se samom Frontu odriče posebnost. Kako se svim pitanjima koja su zadaci Fronta bave i partijske organizacije, njihovo se provođenje u hijerarhijskom smislu izražava kao prenošenje direktiva iz Partije u Front, posredstvom komunista »zaduženih« za rad Fronta.

Kotarske i seoske organizacije vezivale su svoju aktivnost, uglavnom, uz otkupne mjere te im za ostale djelatnosti nije dostajalo vremena i aktivista. »Sav rad naših aktivista, kao i političke diskusije uopće, uglavnom se svode na taj teren, tako, da su ostala politička pitanja u priličnoj mjeri bačena u zasjenak.«³¹

Intenzivna, iako ne i dugotrajna, bila je i aktivnost organizacija NF na stvaranju seljačkih radnih zadruga. U to vrijeme posebno se nastoji pojačati djelatnost NF na ideološko-odgojnom polju, pa se različitim formama rada objašnjava smisao i put socijalističke rekonstrukcije poljoprivrede, populariziraju SRZ kao vrhunski oblik organizacije poljoprivredne proizvodnje u socijalizmu. Veliko značenje pridaje se organizacijskoj osposobljenosti osnovnih organizacija NF kao mjesta gdje je najadekvatnija agitacija za ulazak u SRZ, te pri tome ističe snaga vlastitog primjera frontovskih aktivista.³²

U kampanji za omasovljavanje SRZ frontovske su organizacije poticale takmičenje u broju uključenih domaćinstava, novoosnovanih zadruga, u njihovoj unutrašnjosti organizaciji (kursovi za razna zanimanja i dr.).³³ Pri tome je na niz prinudnih uključivanja djelovao snažan agitacijsko-propagandni pritisak — posredno (putem visokog poreza, zakidanja u distribuciji roba i sl.) i neposredno (administrativne mjere).³⁴ Slučajevi napuštanja zadruga u proljeće 1951. godine i uopće nesnalaženja u vezi s političkim stavom prema SRZ, također su angažirali organizacije NF.³⁵

3. Obilježja rada gradskih organizacija Narodnog fronta

Gradske organizacije NF kao svoju su najznačajniju djelatnost razvile dobrovoljne radne akcije lokalnih razmjera u vrijeme obnove, ali i ka-

³⁰ Isto.

³¹ AIHRPH, CK SKH, Okružni komitet KPH Osijek, 1947, II 10.

³² U izvještaju Oblasnog odbora NFH Osijek o radu u 1949. godini stoji podatak o 506 osnovnih seljačkih radnih zadruga sa 28.729 članova domaćinstava, te ističe uspjeh kotarske organizacije NF Beli Manastar koja je seljačkim radnim zadrugama obuhvatila čak 90% domaćinstava u kotaru. AIHRPH, fond RK SSRNH, 1950, I, 6.

³³ AIHRPH, RK SSRNH, Izvještaj o radu organizacija Narodnog fronta Hrvatske za I polugodište, 1950 — bez dat.

³⁴ AIHRPH, CK SKH, Pismo CK KPJ o provođenju odluka II plenuma, od 20. XII 1949.

³⁵ AIHRPH, RK SSRNH, Izvještaj o obilasku terena u kotaru Beli Manastir, 23, 24, 25. VI 1951. — Riječ je o opažanjima narodnog zastupnika J. Milivojevića u povodu pismenih najava za istup iz SRZ.

snije kao oblik samoorganiziranja građana na određenom području u rješavanju problema u životnoj sredini. Istodobno su razvijale i druge oblike i sadržaje rada: ideološko-političko obrazovanje kulturno-prosvjetni rad, socijalno-zdravstveno prosvjeđivanje, opismenjavanje, sabirne akcije (hrana, odjeća, knjige, industrijski otpaci). Npr., aktivnošću brodske Okružnog štaba za suzbijanje nepismenosti putem tečajeva, u toku 1946. godine, nastojalo se pismeniti što više nepismenih, od njih su čak dvije trećine bile žene.³⁶ Organizaciju radnih akcija Front toga područja, posebno organizacije grada i kotara Osijeka, doveo je gotovo do savršenstva, te je njihova uloga u ocjeni cijelog toga razdoblja, za veći dio područja kao »zlatnog doba NF«, presudna.³⁷

Radne brigade često su funkcionirale na takmičarskim principima, i unutar samih organizacija, i prema vani, a broj dobrovoljnih radnih sati javljao se kao određenje lika »najboljih frontovaca«.³⁸

Uspješnost toga oblika djelovanja NF treba vezivati za njegovu prirodu: povremenost, jasnoća zadatka, realnost zahtjeva u svijesti običnih članova Fronta: »odaziv građanstva na radove dosada je vrlo dobar, tako da se stalno premašuje razrez i na radovima učestvuje dnevno od 400—500 ljudi« — kaže se u jednom od izvještaja o radu organizacija NF.³⁹ Godišnji plan rada Gradskog odbora NF Osijeka za 1948. godinu uključivao je, na primjer, ove zadatke: popločavanje ulica, uređenje parkova, izgradnju fiskulturnih dvorana, kupališta, zadružnih domova, cesta, tvornice u Capragu, pomoć Gradskoj ekonomiji »Crvena njiva«, dovršetak izgradnje porušenog sela Vrhovci na Papuku, pošumljavanje i dr.⁴⁰

Gradske organizacije isticale su se i u organiziranju ideološko-odgojnog rada i putem kursova, kružoka, seminara, masovnih sastanaka i javnih predavanja okupljale velik broj učenika.⁴¹

Takmičenje u upisu Prvog, 1948. godine, i Drugog narodnog zajma za unapređenje privrede FNRJ, 1951. godine, obuhvatilo je sve organizacije NF u Slavoniji, u jedinstvenom takmičenju NFH-a, odnosno NFJ-a.⁴²

Oslobađanje Fronta od privrednih zadataka i nove metode rada u masovnim organizacijama dovele su u pitanje aktivnost većine organizacija. Svi zadaci koje je Front do tada manje ili više uspješno obavljao proglašeni su neodgovarajućim i pogubnim za lik Fronta kao političke organizacije. U analizi Izvršnog odbora NFH iz 1951. godine o tome stoji: »Kako su se frontovske organizacije u svojoj većini bavile skoro isključivo rješavanjem raznih privrednih zadataka i svojim radom i ponekad i preuzimale kompetencije narodne vlasti; nastupila je, nakon

³⁶ AIHRPH, RK SSRNH, 1946, III, 26. — Na Brodskom okrugu, prema izvještaju, ima 9871 nepismeni.

³⁷ Jedinstvena narodnooslobodilačka fronta i Narodna fronta u Osijeku, 10 (napomena M. Boškovića).

³⁸ Isto, 235, 296, 309, 328—9, 332.

³⁹ AIHRPH, CK SKH, Organizaciono-instruktorsko odjeljenje, Izvještaj MK KPH Vinkovci, 1947, VII, 29.

⁴⁰ Jedinstvena narodnooslobodilačka fronta i Narodna fronta u Osijeku... 203.

⁴¹ AIHRPH, RK SSRNH, Oblasni odbor Narodnog fronta Hrvatske, za oblast Osijek, 1950, I, 6.

⁴² Jedinstvena narodnooslobodilačka fronta i Narodna fronta u Osijeku, 212—214.

likvidacije takvog načina i sadržaja rada, izvjesna stagnacija u radu i aktivnosti frontovskih organizacija i njihovog članstva. Opadanje aktivnosti Narodnog fronta odrazilo se to više, što organizacije još dotada nisu shvatile i usvojile forme i mogućnosti političkog rada bez neke psihološke, a ponekad i ekonomske prisile, koje su mogli vršiti s obzirom na karakter poslova s kojima su se ranije bavile.⁴³

Orijentacija na politički rad NF kao osnovno obilježje Fronta sporo je napredovala, te su tolerirani ili preporučivani kao mogući oblici iniciranja i oživljavanja aktivnosti povremeni (radne akcije, sakupljanja industrijskih otpadaka) i stalni oblici djelovanja (zdravstveno prosvjeđivanje, specijalistički tečajevi)⁴⁴ koji su tradicionalno bili vezani uz djelovanje Fronta u neposrednim poratnim godinama.

⁴³ AIHRPH, RK SSRNH, Izvještaj o radu Narodnog fronta Hrvatske u 1951. godini, 1951, bez dat.

⁴⁴ AIHRPH, RK SSRNH, Uputstvo Glavnog odbora kotarskim i gradskim odborima u vezi s formiranjem akcionih odbora za prikupljanje sirovina u »tjednu prikupljanja otpadaka« (6-14. V 1951), 1951, IV, 14.